

Зоя Пятроўна Мельнікава

д-р філал. навук, праф., праф. каф. беларускага і рускага літаратуразнаўства і журналістыкі
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

Zoja Melnikava

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor of the Department of Belarusian and Russian Literary Studies and Journalism
of Brest State A. S. Pushkin University
e-mail: pralih@mail.ru

**КАНЦЭПТАСФЕРА ПРЫПАВЕСЦЕЙ В. БЫКАВА І Я. СПАКОВА:
СЕМІЯТЫЧНЫЯ ПАДЫХОДЫ**

Абгрунтаўваецца мэтазгоднасць семіятычных падыходаў у літаратуразнаўстве, у прыватнасці пры інтэрпрэтацыі твораў прапавесційна-алегарычных жанраў. Выяўлены семантыка, кантэкстуальная значнасць, ідэйна-выяўленчыя функцыі шэрагу вобразаў-канцэптаў у прыпавесцях В. Быкава і Я. Сіпакова. Зроблены высновы аб светапоглядна-аксіялагічнай змястоўнасці і спецыфіцы вобразаў-канцэптаў у творах гэтых пісьменнікаў і ў беларускім літаратурным працэсе мяжы стагоддзяў у цэлым.

Ключавыя словы: літаратуразнаўчая семіётыка, семіятычны аналіз, архетып, вобраз-канцэпт, нацыянальна-культурны канцэпт, канцэптасфера, прыпавесць, метафарызацыя, сэнс, кантэкст, аксіялогія.

Conceptual Framework of V. Bykau's and Ya. Sipakou's Parables: Semiotic Approaches

The article supports semiotic approaches to literary studies, namely, those aimed at parable and allegory interpretation. The author analyses the semantics, contextual importance, idea-rendering and depictive functions of numerous conceptual images in V. Bykau's and Ya. Sipakou's parables, defining the philosophical and axiological meaning and peculiarities of conceptual imagery in the works of the above authors and in Belarusian literature of the late 20th – early 21st century as a whole.

Key words: literary semiotics, semiotic analysis, archetype, conceptual image, national and cultural concept, conceptual framework, parable, metaphorization, meaning, context, axiology.

Уводзіны

На мяжы XX–XXI стст. у літаратуразнаўстве ўзнікла цікавасць да семіятычных тэорый, якія даюць магчымасць разглядаць тэкст як знакавую структуру (тэорыі Ф. дэ Сасюра, Р. Якабсона, Э. Бенвіста, Ю. Лотмана, Н. Мячкоўскай, М. Жынкіна, Ю. Прохарава і інш.) [1–3].

Пра твор як складаную знакавую структуру мастацкага маўлення абгрунтавана шэраг канцэпцый. У філалогіі склаўся накірунак – *тэарэтычная семантыка* (семіялогія), паводле якой прапануецца даследаваць заканамернасці ўтварэння значэнняў слоў і выказванняў. Семіялогія набыла статус міждысцыплінарнай гуманітарнай навукі, на аснове якой сфарміравалася літаратуразнаўчая семіётыка. Вялікі ўклад у яе распрацоўку ўнеслі Ю. Лотман і яго паслядоўнікі (тартуская школа), італьянскі вучоны У. Эка, французскі крытык Р. Барт [4; 5]. На грунце іх ідэй у сучасным літаратура-

знаўстве распрацоўваюцца варыянты *семіятычнага аналізу* тэксту мастацкага твора [4].

Семіятычны аналіз, сапраўды, дае магчымасць глыбей зразумець мастацкае выказванне пісьменніка, яго канцэпцыю і аксіялагічную пазіцыю. У такім даследаванні задзейнічаны паняцці *знак, мэтазнак, архетып, канцэпт, код, мастацкае паведанне, сэнс, значэнне*. Да іх ліку, па нашым перакананні, належаць і *нацыянальна-культурныя канцэпты*, большасць з якіх маюць архетыпавае паходжанне. Яны ўтрымліваюць ментальны, сацыяльны, этычны, маральна-ацэначны вопыт народа, носбітам якога з'яўляецца пісьменнік. Выяўленне іх сэнсаўтваральнай ролі дапамагае даследчыку-рэцыпіенту ўсвядоміць сутнасць задумы і канцэпцыі творцы.

Семіятычныя падыходы ўсё часцей практыкуюцца ў сучасным беларускім літаратуразнаўстве. Мэта дадзенага артыкула – на аснове семіятычных падыходаў выявіць

канцэптасферу шэрагу твораў прыпавесці-нага характару В. Быкава і Я. Сіпакова, даць інтэрпрэтацыю нацыянальна-культурных канцэптаў, раскрыць змястоўнасць вобразаў-матываў як архетыпавага паходжання, так і індывідуальна-аўтарскіх, абумоўленых творчымі інтэнцыямі – задумай, пафасам, аксіялогіяй пісьменніка.

Асноўная частка

У беларускай літаратуры мяжы ХХ–ХХІ стст. прыкметна вылучаецца прыпавесціная плынь. Гэта адпавядала эстэтычным пошукам літаратуры, тэндэнцыям абнаўлення паэтыкі, абвастрэнню праблем нацыянальна-гістарычных, культурных, маральна-філасофскіх каштоўнасцей.

Літаратурная прыпавесць – гэта жанр, у якім сістэма каштоўнасцей аўтара іншасказальна акцэнтаецца і даводзіцца рэцыпіенту. У метафарызаваных творах узбуйняецца роля сімволіка-алегарычнай вобразнасці, вобразаў-канцэптаў, якія маюць ментальна-нацыянальную прыроду і культурна-гістарычную абумоўленасць. Іх функцыянальнасць у тэксце прадвызначана аўтарскай пазіцыяй.

Спецыфіка жанру прыпавесці прадугледжвае наяўнасць дыдактызму, павучання. Аднак у беларускай літаратуры прыпавесць стала найперш жанрам філасофскай рэфлексіі аўтара, яго пасланнем рэцыпіенту. Беларускае літаратуразнаўства неаднойчы выказвалася аб прыпавесцінасці твораў В. Быкава, А. Адамовіча, В. Казько і іншых пісьменнікаў.

Маральна-філасофскія інтэнцыі В. Быкава выразна выявіліся ў светапоглядна-каштоўнаскай праблематыцы прыпавесцей 1990-х гг. Зварот да гэтага жанру тлумачыцца новымі абставінамі і светаадчуваннем сталага пісьменніка-прарока. Традыцыйныя архетыпы В. Быкаў напаўняе актуальным зместам, і такім чынам адбываецца перакадзіраванне і прырашчэнне іх значэння і сэнсу. У прыпавесцях праз алегарычны модус В. Быкаў актуалізуе змест канцэптаў *радзіма, народ, воля, мова*, а таксама сваё разуменне грамадска-цывілізацыйных працэсаў.

Скразная тэма прыпавесцей В. Быкава – роздум аб сучаснасці і будучыні Радзімы-Беларусі. Кожны народ мае *сваю зямлю*, а кожны чалавек з гэтага народа – *сваю*

радзіму. Аднак у гісторыі чалавецтва здараюцца выпадкі, калі адбываецца нацыянальная катастрофа: людзі перастаюць адчуваць і аберагаць сваё. *Сваё ператвараецца ў чужое, а чужое становіцца сваім*. Але павязь з бацькаўшчынай заўсёды захоўваецца нават на падсвядомым узроўні, каб праз нейкі час аднавіцца. У прыпавесці «Пахаджане» пісьменнік-мысляр сведчыць, што шлях вяртання да радзімы складаны, пакутлівы. Асабліва цяжка чалавеку аднаму знайсці гэты шлях. Бясконцыя блуканні і пошукі не прыносялі героям твора, пахаджанам, выніку, бо між імі не было *згоды, духоўнага адзінства*. У прыпавесці «Пахаджане» дамінантна рэалізуецца сэнс канцэптаў *радзіма, дарога, правадыр, мэта*.

Праблема адзінства ў змаганні з захопнікамі сцвярджаецца і ў прыпавесці «Насарогі ідуць». Людское племя акупавалі агідныя і магутныя прышэльцы-насарогі. Спачатку людзі адкупляліся ад іх ахвяраваннямі, аднак хутка справа дайшла да жанчын. І людзі зразумелі, што саступкамі спакойнае жыццё не здабудзеш. Хоць надзеі на поспех былі малыя, але племя, аб'яднаўшыся, выступіла супраць насарогаў. Адбылося неверагоднае: людзі адужалі магутнага ворага, і племя вярнула страчаную незалежнасць. Быкаўскі канцэпт *насарогі* арыгінальны, новы, гэта – зразумелае кожнаму рэцыпіенту ўвасабленне чужынцаў-гвалтаўнікоў.

Антанімічныя канцэпты *свой – чужы* прысутнічаюць у мастацкай карціне свету кожнага народа. Іх актуалізацыя адбываецца ў вызначальныя гістарычныя перыяды, асабліва калі даводзіцца ў супрацьстаянні з чужым бараніць *сваё*. У прыпавесці В. Быкава «Хутаранцы» ў сюжэце і ў фінале заключана выразнае аўтарскае пасланне. Жыццё шчаслівай, працавітай сям'і на хутары нечакана парушыў незнаёмец, які загадаў хутаранцам інтэгравацца з суседняй вёскай. Але хутаранцы перамаглі «чужога», які аказаўся д'яблам. У дадзеным алегарычным сюжэце канцэпты *свой і чужы* маюць канкрэтызаваны ацэначны сэнс. Кожнае аб'яднанне прадугледжвае пераход у якасна іншы стан. Аб'яднанне з «чужым» ставіць пад пагрозу страту «*свайго*».

Арыгінальна перакадзіравана апазіцыя канцэптаў *свой і чужы* ў прыпавесці В. Бы-

кава «Хвастаты», сюжэт якой пабудаваны на братазабойчай вайне пацукоў.

Пра непарыўную сувязь асобы з нацыянальна-культурнымі каштоўнасцямі, якія робяць чалавека грамадзянінам, прымушае думаць прыпавець «Тры словы нямых». У прыпавесці «Новыя цывілізацыя» аксіялагічную апазіцыйнасць набываюць канцэпты *старое – новае*. Чалавек самвольны вызначыць, што для яго з’яўляецца сваім, што чужым, а што старым ці новым... Часам ён не па сваёй волі становіцца адарваным ад роднага і пачынае лічыць чужое сваім і сапраўдным, не ўсведамляючы самападману. Але магчымасць вярнуцца да свайго ў кожнага заўсёды ёсць. Гэту думку сцвярджае пісьменнік у прыпавесці «Музыка», якая ўспрымаецца творам-перасцярогай захоўваць *памяць і вернасць свайму, роднаму*, каб не застацца без роду і племені.

Асэнсаванне вобразаў-канцэптаў у згаданых і многіх іншых творах В. Быкава 1990-х гг. («Кошка і мышка», «Хвастаты», «Вуціны статак», «Пагібель зайца») дапамагае спасцігнуць маральна-філасофскія заветы пісьменніка. Архетыпавыя канцэпты *памяці, радзімы, вайны, мінулага, свайго, роднага, чужога* і інш. бліскуча рэалізуюцца ў кантэксце сучаснасці, схіляюць да філасофскіх рэфлексій над мінулым і будучым.

На мяжы стагоддзяў прыпавесційна-алегарычная паэтыка з уласцівай ёй архетыпавасцю і метазнакавасцю набывала актуальнасць у выяўленчай сістэме многіх пісьменнікаў. Узмацнялася метафарычная ёмістасць мастацкага выказвання. Для ўвасаблення важных для аўтара пазачасавых маральна-быццёвых аксіём стаў запатрабаваны светапоглядна-ацэначны патэнцыял канцэптаў, фальклорна-міфалагічнае іншасказанне. Гэта знайшло таленавітае ўвасабленне і ў прыпавесцях Я. Сіпакова.

Прыпавесць «Свой усяму» Я. Сіпакова ўтрымлівае экзистэнцыйны роздум пісьменніка аб знікненні традыцыйнай беларускай вёскі, спрадвечнай атлантыды і родапачынальніцы многіх пакаленняў беларусаў. Аўтар падкрэслівае, што ў выміраючай вёсцы ўсё паступова становіцца апошнім. Вобраз-матыў *апошняга, знікаючага*, якое паглынае сучасная энтрапія, ёміста рэалізуецца і ў іншых прыпавесцях Я. Сіпа-

кова. Аўтар міфалагізуе традыцыйны ўклад жыцця, беларускі вясковы свет. Незвычайныя героі твора, іх два: апошні жыхар вёскі Цыпрук Бусел і птушка бусел. Птах штогод вяртаўся на сялібу Цыпрука і жыў птушынай сям’ёй, выводзячы тут пакаленні дзяцей-птушанят. І вось настаў сумны час, бо яны ўсе сталі *апошнімі*: апошняя хата, апошні жыхар Цыпрук, апошні бусел над паміраючай сядзібай. *Хата, гняздо, птушаняты* – гэта ёмістыя архетыпавыя вобразы-канцэпты, сэнс якіх выразна ўсведамляецца рэцыпіентам. Гэта мастацка-філасофскія ўвасабленні абароненасці, гаспадарлівасці, працягу жыцця на роднай зямлі. Канцэпт *апошні* ўзмацняе драматызм твора, паглыбляе яго філасофію, прадвызначае ўзнікненне ў падтэксце матыву *знікнення* трывалых асноў быцця, што дакладна перадае аўтарскае трывожнае пасланне: з разбурэннем традыцыйнага быцця канчаткова страчваецца сацыяльны і духоўна-маральны фундамент існавання ўсяго народа, цэлай нацыі.

Праз апошняга сведку, бусла над сядзібай, якога аўтар надзяляе функцыяй наратара, паказаны працэс вымірання, знікнення. Спачатку нямоглы былы гаспадар разбірае на дровы хлёў, бо там даўно ўжо не гадуецца жывёла; затым – адрыву, куды раней назапашвалі на зіму каню і карове сена... Адзінокая хата застаецца з адзіным жыхаром. Ён яшчэ абкошвае траву вакол хаты, каб яго буслу лягчэй было шукаць жаб у пракосах... І чалавек адчувае сябе апошнім буслом, якому хутка адлятаць у вырай, гэта значыць паміраць, пакідаць гэты свет і родную зямлю... Так яны пэўны час і суседнічаюць – чалавек і птушка.

Аўтарскі падтэкст мае выразны ідэйна-філасофскі сэнс: жыццё хуткаплыннае, зменлівае, але яно не павінна перарывацца: на змену адыходзячым пакаленням гаспадароў зямлі павінны прыходзіць маладыя – дзеці, унукі, праўнукі. Але гэтага, на жаль, не адбываецца. Запусценне ў вёсцы – месцы былой стваральнай працы і шчаслівага жыцця беларусаў – аўтар паказвае праз алегарычныя метафары – вобразы-матывы *ветру-віхору і невідмага некага*. Віхор «натварыў разбурэнне», а затым «невідомы нехта» працягнуў руйнаванне. Алегорыя, адпаведная жанравай прыродзе прыпавесці, мае выразную сацыяльна-гістарычную кана-

тацыю, указвае на драматычны лёс беларускай вёскі ў розныя перыяды.

Вобраз-канцэпт *бусла* (і як наратара, і як сімвалічнага, магічнага птаха ў народным светаўспрыманні) у творы выконвае сюжэтаўтваральную функцыю. Канцэпты *хата* і *вёска* ў метафарычна-кодавай структуры твора ўвасабляюць соцыум, грамадства. Мастак іншасказальна парасцерагае ад небяспечных працэсаў самаразбурэння традыцыйнага соцыуму і быцця.

Мастацкім папярэджаннем успрымаецца вобраз-канцэпт *апошняй хаты*, «адкрытай усім вятрам, гаротнай і безабароннай» [6, с. 185]. Матывы *апошняга, свайго* і *чужога* ў дадзеным і іншых творах Я. Сіпакова маюць маральна-філасофскую канцэпттуальнасць і выяўляюць аўтарскую пазіцыю. Пісьменнік, несумненна, перасцерагае сучаснікаў і нашчадкаў: сваё, роднае павінна быць вечным; тут трэба жыць, гаспадарыць, вяртацца з чужых краёў да родных мясцін.

Фінал гэтай прыпавесці Я. Сіпакова шматзначны і нават міфалагізаваны: *апошні бусел* правёў жураўлёў за небакрай, у вырай, а сам *вярнуўся* на свае паплавы, да сваёй, апошняй хаты. Аўтар ужывае прыём ўмоўнай міфалагізацыі і не ўдакладняе, хто гэта той, хто вяртаецца, – чалавек ці птушка, бо гэта неістотна. Твор успрымаецца тужлівым экзістэнцыйна-трагічным рэквіемам па родным, пакуль што яшчэ жывым, канчаткова не страчаным, але *без вяртання* гаспадароў асуджаным на *паміранне*.

Завостраным папярэджальна-філасофскім пафасам гэта прыпавесць пераклікаецца з аповесцю А. Жука «Паляванне на Апошняга Жураўля», з мноствам твораў самога Я. Сіпакова і іншых беларускіх пісьменнікаў: роднае, сваё, тое, што атрымана ў спадчыну ад продкаў, уяўляе трывалую аснову быцця народа і будучыні нашчадкаў. Увасобленае ў многіх творах нацыянальнай літаратуры, гэта перакананне набыло асаблівую вострыню ў творчасці пісьменнікаў-мысляроў у канцы ХХ ст., што дазваляе рабіць высновы аб нацыязахавальным пафасе айчыннага пісьменства.

Прыпавесць Я. Сіпакова «Пажар» тоесная па маральна-філасофскім нападзенні з прааналізаванай вышэй. Сімвалам руйнавання-знікнення ў гэтым творы з'яўляецца невядома кім учынены *пажар на*

сядзібе, дзе ніхто з людзей ужо не жыў. Пасля смерці гаспадыні, бабкі Яснеі, тут быў толькі міфалагічны *хатнічак*. Пасля пажару людзі казалі: напэўна, Яснея «хату забрала з сабою» [6, с. 170]. На папярэшчы засталіся толькі жалезныя рэчы: каса, вілы, сякера, лыжкі, качэргі, крукі... «А тое, за што браліся чалавечыя рукі, што грэлі чалавечыя далоні, што шліфавалі чалавечыя мазалі, згарэла». Аўтар, на наш погляд, запрашае рэцыпіента задумацца: што ў жыцці, бытаванні чалавека з'яўляецца сапраўды каштоўным, што часовым, а што вечным. Тут таксама па-мастацку выяўляецца матывы *знікнення-памірання*, праз які прачытваецца аўтарскае пасланне: набыткі чалавечых рук, людской працы могуць загінуць, яны не вечныя; у жыцці людзей ёсць важнейшыя, вечныя каштоўнасці, і гэта не матэрыяльныя, а духоўныя рэчы. У метафарычных апісаннях пажарышча, у падрабязным пераліку таго, што згарэла і што засталася, аўтар звяртае ўвагу на *печ*, якая ацалела.

Я. Сіпакоў ужывае прыём супрацьпастаўлення, апісваючы, *якой была вёска* і *хата Яснеі* і *што засталася*. У *апошняй хаце* некалі ўсё было як у людзей: «Шчабяталі, смяяліся дзеці, каля хаты цвілі касакікі ды вярціні, а на падворку кляпаў касу ці сек дровы таксама малады яшчэ гаспадар. З гадамі дзеці павырасталі, параз'ехаліся па свеце, а састарэлага гаспадара, дзеда Шэраша, забралі ў *вар'яцкі дом* – ужо колькі гадоў дзед жыве там, даказвае ўсім, што ён *плуг*, і лаецца з кожным, хто не верыць у гэта» [6, с. 172]. У метафарызаваным тэксце Я. Сіпакова вылучаюцца кодавыя вобразы-сімвалы, канцэпттуальныя ўвасабленні аўтарскага разумення асабістых і грамадска-сацыяльных каштоўнасцей быцця. За абагульненым сэнсам некаторых з іх часта і выразна паўстаюць канкрэтызаваныя гістарычныя рэаліі. Выміранне беларускай вёскі аўтар успрымае як сацыяльную драму. «Нейкія нягоднікі прызналі іхнюю найпрыгажэйшую вёску *неперспектыўнай*» [6, с. 172]. Пісьменнік, як і ў папярэднім творы, ужывае міфалагізаваныя ўвасабленні: «адухаўляецца» хата, уводзяцца міфалагічныя вобразы Хатнічка і Лазенніка, якія пасля смерці Яснеі гаспадарылі на *сядзібе*. Міфалагічныя істоты сімвалізуюць пераходнасць паміж былым, жывым светам беларускай вёскі і яе

неадступным знікненнем. Аўтар стварае сумны малюнак папялішча і здзічэння некалі «найпрыгажэйшай» вёскі: «Усё выпалала да попелу, і нават ніводнай галавешкі не засталася... А навокал папялішча буяе трава – дзядоўнік і маліннік, крапіва і асот... Буяе аж ірве зямлю трава...» [6, с. 172].

Канцэптуальнасцю вызначаецца вобраз дзеда Шэраша, які ўсё жыццё быў аратым-гаспадаром. Калі яго праца стала незапатрабаванай, а дзеці «павырасталі, параз'ехаліся па свеце», адварнуліся ад роднай зямлі і вёска стала выміраць, дзед ад распачы звар'яецца. Матывам вар'яцтва аўтар перадае сваё непрыманне разбурэння народнага быцця.

Прыпавесць Я. Сіпакова «Яшчэ ў статку» выклікае роздум над маральным, духоўна-інтымным светам чалавека: у чым феномен узнікнення кахання? Ад чаго залежыць яго трываласць? Чаму не ўсім дадзена гэта незвычайнае пачуццё, якое адраджае боскае ў чалавеку?

Праз метафарычны аповед аўтар дапамагае сучаснікам знайсці адказы на гэтыя пытанні, паказваючы эвалюцыю інтымных адносін – ад фізіялагічнай патрэбы да маральна-этычнага, духоўнага ўзвышэння чалавека. Галоўным героем прыпавесці з'яўляецца цнатлівы юнак Сонцапас. Імем героя аўтар падкрэслівае, што гэта быў незвычайны хлопец з чуйнай да прыроды і ўсяго свету душой: «Яго можна было зваць і Дрэвапасам, і Травапасам, і Каменепасам... Ён любіў усё, што было вакол яго, што зараз мы завём живою прыродаю...» [6, с. 187].

Сюжэт твора – гісторыя героя і яго адносін з распуснай дзяўчынай Рылаткай, якую вадзілі «за камень» усе хлопцы. Яна абражала юнака, бо ён не жадаў яе. Ён быў выключэннем у «статку»: «Колькі вадзілі за той камень яе і колькіх вадзіла туды яна сама! І ён заўсёды, як тое сонца, праводзіў яе вачыма і цярпліва чакаў...» [6, с. 187]. Вобраз Сонцапаса мае выразныя рысы фальклорнага героя і тыпалагічна падобны да шэрагу літаратурных герояў беларускіх класікаў: Гусяра (паэма Я. Купалы «Курган»), Сымона-музыкі (паэма Я. Коласа «Сымон-музыка»), Сымона-салаўя (аповесць З. Бядулі «Салавей»). Як і яго папярэднікі, герой Я. Сіпакова вылучаўся тонкім адчуваннем характа працы і разуменнем

каштоўнасці жыцця. У «статку» яго лічылі дзіваком, бо ён не хацеў карыстацца даступнасцю дзяўчыны, якую за тоўстыя, пажадлівыя вусны назвалі Рылаткай. Герой знайшоў для распусніцы ўзнёслае імя – Крылатка, бо пры кожнай сустрэчы з ёй у яго быццам вырасталі крылы. Ён «імкнуўся бачыць толькі яе вочы, думаць толькі пра яе душу» [6, с. 186].

Аўтар стварае вобраз ідэальнага героя, узвышанага пачуцці і чыстая душа якога перараджаюць распусніцу. Прыпавесціная спецыфіка хранатопу выяўляецца, калі аўтар піша, што ў XX ст. гэта герайна хадзіла б за камень з бізнесменамі, капіталістамі, рэжэсёрамі. Адночы і ён павёў яе, але не за камень, а за шырокі куст. «Выйшлі яны адтуль толькі праз месяц. Выйшлі зусім іншымі. Ён нешта новае займеў, але нешта і страціў... Тая, ранейшая, памерла для яго. А ён для яе нарадзіўся – зараз ужо Крылатка ні з кім, апрача яго, не хацела хадзіць за куст...» [6, с. 190]. Важнае сэнсавае напаўненне мае кантэкставае антытэза – *камень і куст*, дзе *камень* увасабляе грубае, пажадлівае мінулае, а *куст* – нараджэнне новага ў душах і пачуццях.

У гэтай псіхалагічнай і рамантызаванай прыпавесці выразна акрэслены аўтарскія маральна-этычныя погляды. Праз сюжэт маральнага адраджэння і ўзвышэння Я. Сіпакоў запрашае чытача верыць, што ў кахання відушчая душа, бо розумам не заўсёды можна растлумачыць, што прываблівае, злучае ці адштурхоўвае людзей. Твор дае падставы для важных маральна-філасофскіх і этычных высноў: у каханні кожны чалавек праходзіць свой шлях, свае пакуты і выпрабаванні; сапраўднае каханне – духоўнае; толькі людзі з высокай і чыстай душой здольныя ўзняцца над «статкавасцю» і спасцігнуць сапраўднае характава кахання і жыцця.

Многія прыпавесці Я. Сіпакова пры бяспрэчна дамінуючай маральна-філасофскай канатацыі і ўніверсальнасці сэнсу маюць гісторыка-канкрэтызаваны змест. Так, у творы «Як спакайней?», дзе абставіны нагадваюць драматычна-трагічныя 1930-я г., аўтар узнімае экзістэнцыйную праблему выбару. Герой твора – урач, чалавек мірнай прафесіі, павінен вырашыць, як яму жыць спакайней у тры-

вожны час: са зброяй, якую настойліва прапануе «ваенны чалавек», ці без яе?

У метафарычнай прыпавесці «Туман» таксама прачытваецца выразны маральна-філасофскі змест. Аўтар разважае аб сэнсе жыцця і місіі жанчыны, у т. л. сучаснай – эмансціраванай і самадастатковай. Яна штодзень ходзіць на працу, вечарам вяртаецца, вячэрае, звыкла садзіцца ў крэсла або на канапу і ўключае тэлевізар. Вобраз-матэрыя туману алегарычна ўвасабляе мрой жанчыны, якая чакае мужчынскай узаемнасці, сям’і, кахання, зямнога і рэальнага шчасця.

Заклучэнне

Устанаўленне і асэнсаванне канцэптасферы тэксту ўяўляецца прадуктыўным прыёмам семіятычнага аналізу твораў, у т. л. прыпавесцінай прозы. Семіятычныя падыходы пры аналізе прыпавесцей В. Быкава і Я. Сіпакова сведчаць: канцэпты і вобразы архетыпавага паходжання ў сучаснай літаратуры, асабліва ў тэкстах метафарызаваных, перадаюць светаразуменне аўтара і народа,

да культуры якога ён належыць. Аднак у розных кантэкстах архетыпавыя вобразы прырастаюць новымі значэннямі.

Аналіз твораў В. Быкава і Я. Сіпакова выяўляе ўзбагачэнне рэалістычнай паэтыкі, метафарызацыю матэрыя-вобразнай сістэмы, пераказіроўку семантыкі міфалагічных і фальклорных вобразаў, а ў цэлым – эстэтычнае абнаўленне паэтыкі літаратуры мяжы стагоддзяў. Канцэптасфера твораў увасабляе нацыянальную адметнасць светаўспрымання, дзе прыярытэтнае месца займаюць маральна-этычныя, нацыянальна-гістарычныя, культурныя і духоўныя каштоўнасці.

Канцэптасфера прыпавесцей В. Быкава мае пераважна ідэалагічную канатацыю, а ў творах Я. Сіпакова – большую скіраванасць на экзистэнцыйнае асэнсаванне традыцыйнага беларускага быцця. Выяўленне сэнсавай значнасці вобразаў-канцэптаў, іх кантэкстуальнага напаўнення, ідэйна-выяўленчых функцый у канкрэтным творы – вось задача даследчыка.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Мечковская, Н. Б. Семиотика. Язык. Природа. Культура : курс лекций / Н. Б. Мечковская. – М. : Академия, 2004. – 432 с.
2. Лотман, Ю. Семиосфера / Ю. Лотман. – СПб. : Искусство, 2000. – 704 с.
3. Барт, Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
4. Жинкин, Н. И. Язык – речь – творчество: исследования по семиотике, психолингвистике, поэтике / Н. И. Жинкин. – М. : Лабиринт, 1989. – 368 с.
5. Прохоров, Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. – 2-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 178 с.
6. Сіпакоў, Я. Выбраныя творы : у 2 т. / Я. Сіпакоў. – Мінск : Маст. літ., 1997. – Т. 2 : Проза. – 414 с.

REFERENCES

1. Miechkovskaja, N. B. Siemiotika. Jazyk. Priroda. Kul'tura : kurs liekcij / N. B. Miechkovskaja. – M. : Akadiemija, 2004. – 432 s.
2. Lotman, Ju. Siemiosfiera / Ju. Lotman. – SPb. : Iskusstvo, 2000. – 704 s.
3. Bart, R. Izbrannyje raboty : Siemiotika. Poetika / R. Bart. – M. : Progress, 1989. – 616 s.
4. Zhinkin, N. I. Jazyk – riech' – tvorchiestvo: issliedovanija po siemiotikie, psicholing-vistikie, poetikie / N. I. Zhinkin. – M. : Labirint, 1989. – 368 s.
5. Prokhorov, Ju. Je. V poiskakh konciepta / Ju. Je. Prokhorov. – 2-je izd. – M. : Flinta : Nauka, 2009. – 178 s.
6. Sipakou, Ja. Vybranyja tvory : u 2 t. / Ja. Sipakou. – Minsk : Mast. lit., 1997. – T. 2 : Proza. – 414 s.